

Årgång 26 ● nr 1 - 2013

nattvakan

Nattvakan

*utges av Hudiksvallsregionens fågelklubb (HFK).
Tidningen utkommer med två nummer årligen
och erhålles av samtliga medlemmar i HFK.
Årsavgiften för medlemsskap är för närvarande
100 kronor och insättes på pg. 88 94 30-5.*

Hudiksvallsregionens fågelklubb

är lokalklubb till Gävleborgs Läns Ornitologiska Förening (GLOF). Medlemsskap i HFK är dock oberoende av medlemsskap i GLOF. HFK:s verksamhetsområde utgörs av Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner.

Lokalklubben har till syfte att samla och stimulera intresset för fågelfaunan och skyddet av fågelmiljön i Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner. Dessutom skall föreningen verka för att sprida kunskap i fågelfrågor genom kursvesamhet och exkursioner. Föreningen skall vara ett forum där medlemmarna inspireras och informerar varandra. En viktig uppgift för föreningen är att vara drivande i vissa frågor med anknytning till fågelskydd.

Styrelse

Ordförande: Jonas Lind, Tussmorvägen 21

820 64 Näsvisen, Tel. 070-307 32 82

Vice ordförande: Mats Sundkvist, Båtmansvägen 6

824 40 Hudiksvall, Tel. 070-698 69 11

Sekreterare: Karin Svensson, Blockvägen 16 F

824 34 Hudiksvall, Tel. 070-51 348 66

Kassör: Lars-Göran Lindström, Slåttervägen 13

824 40 Hudiksvall, Tel. 070-629 15 24

Övrig ledamot: Kjell Johansson, Kolarevägen 7

825 30 Iggesund Tel. 070-239 75 10

Suppleant: Bo Fagerström, Dalgatan 10

824 42 Hudiksvall, Tel. 0650-59 51 58

Följ med HFK på exkursion

Hudiksvallsregionens fågelklubb har ett digert utflyktsprogram under alla årstider.

Tryckt av:
Tierps
Tryckeri

Katastrofår för fjällgässen

Lars Göran Lindström

NU KAN FRÅGETECKNET FRÅN FÖRRA NUMRET av Nattvakan rätas ut. Tyvärr blev det som fruktat, ett negativt besked. De fjällgäss som saknades, aldrig dök upp hos oss i höstas, sågs inte på någon annan rastplats i Sverige och dök senare inte heller upp på övervintringsplatserna i Holland.

Av de cirka 120 fåglarna som sträckte norrut förra våren återvände bara hälften under hösten. Alltså försvann hälften av populationen under sommaren. Den dåliga sommaren gjorde att ingen unge blev flygg men predation av både landburna och flygande rovdjur tog tydligen oerhört hårt på beståndet (om det inte finns andra orsaker, till exempel någon sjukdom som brutit ut). Tidigare har dåliga somrar gjort att ingen unge blivit flygg men aldrig har så många vuxna fåglar dött under sommarvistet uppe i de Norrbottniska fjällen. Mycket underligt och tråkigt. Man ser att en så liten stam av fåglar är väldigt sårbar. Vad händer om det blir en likadan dålig sommar igen? Minskas populationen till hälften igen. Nu är stammen nere på samma antal som för 15 år sedan.

I slutet av november rastar nu cirka 40 fjällgäss, som man känner till, i Holland. Ett visst hopp finns om att fler fåglar kan dyka upp. Annars har populationen minskat ännu mera.

Vid sjön Östen, Västergötland rastade en kull med tre ungfåglar till slutet av november. Dessa fåglar är troligen från den norska eller ryska populationen.

INNEHÅLL NR 1 - 13

Katastrofår för fjällgässen 3

Lars Göran Lindström

Ugglor 4

Lars Göran Lindström

Vattenrall 21

Kjell Johansson

Tallbit 23

Lars Göran Lindström

Bålsön 25

Jonas Lind

Första januari 2013 26

Karin Svensson

Foto på framsidan. Tallbit. Salem november 2012. Lars G Lindström.

Foto på sista sidan. Vattenrall Snaten maj 2012. Kjell Johansson.

Jorduggla, Idenors kyrka maj 2012. Foto: Lars G Lindström.

Ugglor

Ugglor livnär sig på rov och tar ofta sitt byte med överrumpling. De flesta ugglor är mest aktiva i gryning, skymning och på natten. De har oerhört bra syn och hörsel. Ögonen är placerade framåt för att lättare kunna bedöma avstånd till bytet och många har ett platt ansikte. Vissa har örontofsar. En del av ugglans dun omvandlas till ett slags vitt möjligt puder som täcker fjäderdräkten. Detta tillsammans med att deras handpennor har en sågtandad mjuk kant gör att ugglor kan flyga nästan ljudlöst och på det sättet överraska sina byten. I Sverige häckar 11 ugglearter och totalt i världen över 200.

Lars G Lindström

KATTUGGLA

Kattuggla (*Strix aluco*) är en kompakt, medelstor uggla som tillhör familjen äkta ugglor och är vanlig i skogar över stora delar

av Eurasien. Denna nattaktiva uggla jagar mestadels gnagare, vanligen genom att hoppa från en gren för att slå sitt byte, vilket sväljs helt.

Kattuggla: Lingarö. Foto: Lars G Lindström.

Biotop

Kattugglan återfinns främst i lövskog och blandskog. Den föredrar lägen med tillgång till vatten. Begravningsplatser, trädgårdar och parker har givit den möjlighet att sprida sig i stadsområden.

Utbredning

Kattugglans utbredningsområde sträcker sig med avbrott över de tempererade delarna av Eurasien från Storbritannien och Iberiska halvön österut till Korea, och söderut till Iran och Himalaya.

I Sverige förekommer arten så långt norrut som till södra Västerbotten, och är den vanligaste av Sveriges ugglor tillsammans med pärlugglan. Populationen i Sverige uppskattas till knappt 20 000 par.

Hälsingland

I vårt län finns kattugglan främst i de östra delarna av landskapet och en uppskattning ger cirka 60 häckande par.

Häckning

Kattugglor bildar par från ett års ålder och förblir tillsammans, i ett vanligen monogamt förhållande, hela livet. Ett etablerat revir försvaras året runt och behålls med få, om några, gränsändringar från år till år. Paret sitter skyddat på en gren nära trädstammen under dagen. Sovande ugglor kan upptäckas och bli ”mobbad” av andra fågelarter under dagen, men normalt ignorerar de störningen.

Kattugglan häckar vanligen i ett hål i ett träd, men använder även gamla skatbon, ekorrbon eller hål i byggnader, och använder gärna holkar. Bobygget börjas sällan före mitten av mars i Skandinavien. En genomsnittlig kull består av två eller tre ägg, som ruvas av enbart honan i 30 dagar innan de kläcks. De duniga ungarna är bostannare och blir flygkunniga efter fem till sex veckor. Ungarna lämnar vanligen boet upp till tio dagar innan de kan flyga, och gömmer sig på grenar i närheten.

Föräldrarna tar hand om ungarna i två eller tre månader efter att de blivit flygga, men från augusti till november sprider sig årsungarna för att skapa egna revir. Om de misslyckas med att hitta ett ledigt revir svälter de vanligen. Andelen ungfåglar som överlever är okänd, men fyra av fem gamla fåglar överlever vintern vid normal födotillgång. Den genomsnittliga livslängden är fem år, men en ålder på över 18 har belagts för en vild kattuggla, och över 27 år för en fågel i fångenskap.

Kattugglan är orädd när den försvarar sitt bo och sina ungar och liksom andra ugglor i släktet *Strix* anfaller den inkräktarens huvud med sina skarpa klor. Eftersom

Kattuggla: Reffelmansviken. Foto: Lars G Lindström.

den flyger ljudlöst upptäcks den sällan innan det är för sent att fly undan faran. Hundar, katter och människor kan bli attackerade, ibland oprovocerat.

Fiender

Bland de djur som tar kattugglor som byten finns stora fåglar som slaguggla, berguv, duvhök och ormråk. Mårdar kan plundra bon, särskilt där fågelholkar gör ugglorna lätta att hitta. En dansk studie visade att predation av däggdjur, särskilt rävar, var en viktig dödsorsak för nyligen flygga ungfåglar.

Föda

Kattugglan jagar nästan uteslutande på natten. Den spanar från en gren innan den störtar eller glider tyst ned på sitt offer, men i mycket sällsynta fall jagar den i dagsljus när den har ungar att utfodra. Arten tar en mängd olika bytesdjur, främst skogsgnagare,

men även andra däggdjur upp till en kaninunges storlek, samt fåglar, dagg-maskar och skalbaggar. Dessutom äter den grodor och ödlor. I stadsområden utgör fåglar en större andel av födan, och så osannolika arter som gräsand och tretåig mås har dödats och ätits.

Bytet sväljs vanligen helt, och osmältbara delar spys upp som spybollar. Dessa är medelstora och grå, består främst av gnagarpäls och ofta med utskjutande ben, och hittas i grupper under träd som används för vila och bobygge.

Folketro och kultur

Kattugglans svenska namn kommer av att fågelns ansikte anses likna en katts.

Enligt gammal svensk folketro bebådar kattugglans läte väderskifte, eller dödsfall om den nattetid skriker i närheten av bostadshus. Exempelvis skrev Vilhelm Moberg i sin uppsats Värendska seder och bruk vid

dödsfall och begravning att om kattugglan uppehåller sig vid en gård och skriker sitt ”klä vitt” om nätterna är det ett säkert tecken på att någon i familjen snart ska dö.

Kattugglan har liksom dess släktingar ofta setts som ett omen om otur, och William Shakespeare använde den som sådant i Julius Caesar.

Det kanske mest kända offret för kattugglans anfall var den ryktbare fågel-fotografen Eric Hosking, som förlorade ett öga när han anfölls av en fågel som han försökte fotografera nära dess bo. Han kallade senare sin självbiografi ”An Eye for a Bird” (”Ett öga för en fågel”).

BERGUV

Berguv (*Bubo bubo*) är Europas största samt en av världens största ugglor. Den är en stannfågel, som förekommer i större delen av Europa och Asien.

Utmärkande för berguven är dess tydliga örontofsar och orange iris, samt det stora huvudet och den yviga fjäderdräkten. Örontofsarna hålls lågt åt sidorna när uven är avspänd, uppresta när uven ropar eller är upprörd. Örontofsarna syns inte när den flyger. I flykten, som är kraftig och stadig, kan den påminna om en stor vråk men till skillnad från vråkarna är berguvens vingar mer kupade i glidflykten.

Läte

Sången framförs av hanen och hörs främst på vårvintern (men även ibland på hösten) och är ett mycket djupt tvåstavigt hoande, ”oo-hoo”. Andra stavelsen på ropet är betydligt lägre. Sången kan höras upp till fyra kilometer. På det längsta höravståndet hörs endast den första tonen. På nära håll kan den låta förvånansvärt lågmäld.

Biotop

Berguven trivs i bergiga skogstrakter, på stupande bergsbranter och även på klippiga

Berguv Foto: Seth Nilsson.

skärgårdsöar och kan dagtid ses sitta stilla på något undangömt ställe. Trots att fåglarna förknippas med vildmark förekommer de även i städer och då främst i industriområden eller i närheten av sop-tippar. Sedan 2005 har exempelvis åtminstone fem par setts häcka i centrala Helsingfors.

Utbredning

Berguven har en eurasisk utbredning och förekommer i Nord- Öst- och Sydeuropa samt i större delen av Asien. Berguven är

huvudsakligen en stannfågel men ungfåglar kan göra milslånga förflyttningar. I Sverige häckar berguven i lokalt i södra och mellersta Sverige, på Gotland och i stora delar av Norrland, men främst i kustlandet.

Hot

Utsläpp av exempelvis kvicksilver och DDT anrikas i näringskedjan och lagras i höga halter i detta topprovdjur. Följden kan bli att de föder förlamade ungar, blir sterila eller helt enkelt dör.

Negativa effekter av skogsbruk kan vara störningar vid häckningsplatser medan positiva effekter är att kalhyggen ökar tillgången på gnagare.

Förr jagades fågeln hårt eftersom den ansågs konkurrera om småviltet. Idag kan det ökande friluftslivet utgöra ett störningsmoment för häckande fåglar och arten är utsatt för tjuvjakt, illegal handel med ägg och ungar samt handel med uppstoppade fåglar. Uvar förolyckas i kollisioner med kraftledning, vindkraftverk, bilar och tåg. Även taggtråd kan skada fågeln.

Status i Sverige

I Sverige var berguven förr ganska allmänt förekommande i skogstrakter och skärgårdar över så gott som hela landet ända upp till Karesuando. De senaste 150 åren har stammen gått tillbaka dramatiskt. Skottpengar utgick till och med 1925. Under tio år vid förra sekelskiftet utbetalades det bara i Västerbottens län skottpengar för 565 uvar.

Berguven fridlystes i Sverige 1950 men någon ändring i den nedåtgående trenden kunde inte skönjas. Det fick ornitologer i sydvästra Sverige att i slutet av 1960-talet starta det första berguvsprojektet. Detta omfattade Göteborg, Halland, Bohuslän, Dalsland, Västergötland och Småland väster om E4:an. Projektet var så framgångsrikt att det avvecklades 1983. Avelsparen

överfördes till andra berguvsprojekt i landet. I dag pågår berguvsprojekt från Skåne till övre Norrland.

Enligt de senaste uppskattningen häckar knappt 500 par i Sverige, därav 10 i Hälsingland, och den är fortfarande upptagen på Naturvårdsverkets rödlista som missgynnad.

Föda

Berguven brukar jaga mest nattetid och lever främst av gnagare som brunrätta och vattensork. Den tar också byten som hare, kanin, änder, kråk- och måsfåglar. Fisk, grodor och olika småfåglar är annan populär föda. Ibland kan berguven ta andra ugglor samt rovfåglar.

Folktro

Berguven är en sägenomspunnen fågel och den har väckt både skräck och hat. Förr ansågs dess hoande förutspå både oväder och olyckor och därför förbjöd man exempelvis barn att härma uven. En sägen berättar från norska Telemark.

”Berguven, stenugglan eller hubron är den styggaste fågel som flyger i luften. Han har ögon som glödande eldslågor och en så stygg stämma, så det ryser i en då man hör honom. Stundom piper han, stundom gnyr han som en hund. Men mest sitter han i berget och ropar: Hu bror! Hu bror! Då tiger alla andra fåglar och han ensam har ordet. Folk säger att han är en förgjord människa som pinas för sina synder.”

En svensk sägen berättar att ringduvan och berguven en gång bytte ungar och därför klagar duvan: ”Får jag tillbaka mina sju, sju, så får jag mina tu, tu”.

I övriga Europa sågs berguven som en underjordisk fågel. I Ryssland var uven en demon som kunde skada barnen. Där sågs han också som Fan själv som hade förklätt sig till fågel. I antikens Grekland förutspådde berguven krig och motgångar i strider, och

den som hörde fågeln på Sicilien skulle dö inom tre dygn.

Slaguggla på Hornslandet maj 2012. Foto: Allan Andersson.

SLAGUGGLA

Slaguggla (*Strix uralensis*) är en medelstor nattaktiv uggla av släktet *Strix*. Den påminner till formen om en större variant av kattuggla. Den vuxna honan väger cirka ett kilo, medan hanen som är mindre väger mellan 600-850 gram.

Biotop

Den norra populationen förekommer på taiga med grovstammiga träd och myrar, ofta i närheten av hyggen eller öppet vatten. Den förekommer också i kanten där skogen möter jordbruksbygd och undviker tät skog, speciellt barrskogar.

Utbredning

Slagugglan är en stannfågel med en stor utbredning i Europa och norra Asien, från Sakhalin, Japan och Korea i öster till Skandinavien i väst. Den norra utbredningsgränsen går vid ungefär 65 grader nordlig latitud, och den sydliga gränsen följer ungefär taigans sydliga utbredningsområde.

I Sverige finns slagugglan från norra Västmanland till Lule lappmark. Sin tätaste förekomst har den från Uppland till Medelpad.

I Sverige häckar knappt 3000 par av slaguggla.

Hälsingland

Hälsingland är det landskap där det häckar flest par av slaguggla. Nästan 25 procent av hela Sveriges bestånd eller cirka 650 par häckar här. Så vi har ett speciellt ansvar för denna art. Slagugglan är Hälsinglands landskapsfågel.

Häckning

Slagugglan häckar normalt i grova höga stubbar eller sällsynt i övergivna rovfågelbon men idag oftast i specialjorda holkar. I områden som saknar holkar har arten numera stora svårigheter att finna lämpliga boplatser (högstubbar). Slagugglan som ibland brukar beskrivas som en fågel med en bedrägligt mild uppsyn, är mycket aggressiv när dess ungar lämnar boet och kan attackera närgångna människor. Det är honan som försvarar reviret och är aggressiv medan hanen skaffar föda åt familjen. En finsk studie visade att de är som mest aggressiva efter att sorkpopulationen har kraschat och är på väg att återhämta sig, när den har många ägg eller ungar i boet eller när den har påbörjat sin häckning tidigt på säsongen. Samma studie visade också på att det råder stora individuella skillnader på aggressivitetsnivå, och förmåga att justera sitt aggressiva beteende efter situation, men

Fjälluggla (bane), tyvärr inte fotograferad i det fria, Nordens Ark. Foto: Lars G Lindström

att de honor som uppträder mest aggressivt är de som lyckas föda upp flest ungar.

Föda

Den äter främst smågnagare, groddjur och insekter men även fåglar och till och med andra ugglor.

FJÄLLUGGLA

Fjälluggla (*Bubo scandiacus*) är en uggla som förekommer cirkumpolärt (runt hela jordklotet) på tundran i polartrakterna på norra halvklotet. Dess dräkt är relativt ljus med mycket inslag av vitt och den lever mest av lämlar och andra smågnagare.

Fjällugglan är tyst, skygg och svår att få tag på, men på vårkanten gör varje par anspråk på sitt territorium med efterhängsna rop som kan höras så långt som 10 kilometer.

Utbredning och förekomst

Fjällugglan förekommer i norra halvklotets nordligare regioner, om sommaren framförallt norr om 60:e breddgraden. Den finns på tundran runt Norra ishavets kuster och på Grönland, Alaska, Kanada, Island, Skottland, i den skandinaviska fjällkedjan, Finland och Ryssland. Häckningar förekommer framför allt i Sibirien, Alaska och Kanada och endast ett fåtal i Europa. I Ryssland uppskattar man att det finns ungefär 1000 par medan antalet i Norden idag fluktuerar mellan noll och några tiotal par. På samma sätt fluktuerar antalet på Island mellan noll och fem par.

Fjällugglan är nomadisk, under hela året. Vid år med dålig tillgång på lämlar rör den sig över stora områden för att finna lämpliga häckningsområden och exempelvis fåglar ringmärkta i Sverige har återfunnits i Sibirien. Vanligtvis går vandringsrörelserna i östvästlig riktning men vid stor brist på föda kan den även dra söderut.

Förekomst i Sverige

Fjällugglan är en urgammal häckfågel i Sverige och häckade regelbundet under år med god tillgång på fjälllämmel fram till 1982. Sedan dess har dock endast fem häckningar konstaterats, därav två det lämmelrika året 2011 i Stekenjokkområdet i norra Jämtland. Det svenska beståndet är så litet att arten är upptagen på den svenska Rödlistan som akut hotad.

Enstaka observationer, med många år mellan, har gjorts i Hälsingland.

Häckning

Häckningens omfattning och geografiska

Hökuggla väster om Nylandet. Foto: Lars G Lindström.

utbredning varierar utifrån tillgången på föda, vilket bland annat resulterar i att den ibland kan häcka längre söderut. Häckningsbiotopen ligger ovan trädgränsen, på fjällhedar och liknande vidsträckta, öppna områden med småkuperad terräng.

Boet ligger direkt på marken och består av en uppskrapad grop på toppen av ett stenröse, men den kan även häcka i övergivna örnnästen. Den väljer ofta en boplatz som är snöfri och som ger en god utblick över ett jaktområde. Häckningen infaller i maj, och beroende på födotillgången varierar kullen mellan 5-14 ägg, som läggs ungefär varannan dag och ruvas från det första. Äggen kläcks ungefär fem veckor senare, ett efter ett, och ungarna som därför blir olika stora tas om hand av båda föräldrarna.

Föda

Fjällugglan lever nästan uteslutande på gnagare som lämlar och sorkar men tar

ibland även fåglar, och då speciellt juvenila ripor. Med hörseln kan den lokalisera bytsedjur under snötäcket, varefter den kan slå bytet genom snön.

Status

Fjällugglan har ett mycket stort utbredningsområde och ett stort globalt bestånd så trots att populationsutvecklingen är negativ så är den inte så pass kraftig att arten bedöms som hotad utan den kategoriseras som livskraftig.

HÖKUGGLA

Hökuggla (*Surnia ulula*) är en fågel som tillhör fågelfamiljen äkta ugglor. Den placeras ensam i sitt släkte *Surnia* och förekommer i norra Nordamerika, Europa och Asien.

Förekomst i Sverige

Den förekommer mer eller mindre regelbundet från norra Värmland-mellersta

Päruggla Foto: Seth Nilsson.

Dalarna-västra Hälsingland och norrut, de flesta år dock endast sällsynt i Norrlands kustland.

Den häckar i naturliga håligheter i träd och i skorstensstubbar framför allt i barrskog i anslutning till jaktmarker i form av hyggen eller öppna myrar. Hökugglan kan under goda sork- och lämmelår häcka långt upp i fjällbjörkskogen.

Vissa år med långa mellanrum sker en massiv invandring av hökugglor österifrån. Året efter sådana massuppträdande kan arten häcka utanför sitt normala utbredningsområde. Så skedde på 1980-talet när häckningar genomfördes på Hornslandet inte långt från kustbandet.

Antalet häckande par varierar mycket kraftigt beroende på gnagartillgången men kan ett normalår uppskattas till drygt 2000 par i Sverige.

Hälsingland

De häckande fåglarna är koncentrerade till de västra delarna av landskapet utom invasionsår då arten kan häcka sporadiskt även i de östra delarna. Cirka 35 par häckar ett "normalår" i Hälsingland men arten observeras årligen i landskapet.

PÄRLUGGLA

Päruggla (*Aegolius funereus*) är en liten uggla som tillsammans med kattuggla är den vanligaste av Sveriges ugglor.

Läte

Pärugglehanens revirrop hörs i Sverige vanligtvis från slutet av februari till maj, i sällsynta fall från januari och fram till juli. Lätet är mycket karakteristiskt och består av en serie om tre till tio starka "poanden" som upprepas många gånger och kan höras kilometerlångt. Den sjunger nästan uteslutande efter mörkrets inbrott. Sånglusten begränsas av faktorer som vind, mulet väder, regn, snöfall, samt ibland av större ugglores närvaro.

Utbredning

Pärugglan häckar i täta barr- eller blandskogar i norra Eurasien och Nordamerika, och i bergskedjor som Alperna och Klippiga bergen. Pärugglan är helt beroende av tillgången på små däggdjur och kan uppträda med extremt täta förekomster där det finns gott om lämpliga byten och bohålor. Om populationen av smågnagare kraschar under våren, misslyckas pärugglorna med den påbörjade häckningen, vilket leder till massdöd bland ungarna. När sådana krascher inträffar kan pärugglan uppträda i massförekomst också utanför sitt normala utbredningsområde.

Förekomst i Sverige

Pärugglan häckar nästan över hela landet från norra Skåne till Torne lappmark. Den

saknas dock på Öland. Antalet häckande par varierar mycket mellan år på grund av sorktillgången. I Sverige uppskattas 32 000 par häcka.

Hälsingland

Det var många år sedan som det var ett bra uggleår och många pärlugglor kunde höras. En egen reflektion är att arten minskat betydligt i vårt landskap men jag har inga andra belägg för det än att jag själv hör färre ropande ugglor nu än tidigare. Hälsingland är ett viktigt område för arten och över 2 000 par uppskattas häcka här.

Beteende

Pärlugglan är uteslutande nattaktiv och vilar på dagen, helst inne i en tät gran. Bara längst uppe i norr på grund av de ljusa nätterna jagar den också i dagsljus. Flykten är tyst, rak, snabb och lite fladdermuslik. När ugglan vilar sitter den upprätt. Liksom andra ugglor kan den blåsa upp sig för att verka större vid störning, och fungerar inte det, gör den sig extremt smal för att likna en avbruten kvist. Utanför häckningstiden upprättar varje pärluggla jaktrevir som försvaras mot andra artfränder.

Häckning

Pärlugglan häckar uteslutande i hålrum i träd, oftast bohål av spillkråka, eller lämpliga holkar. De tidigaste häckningarna kan påbörjas redan i slutet av februari och de senaste långt in i juni, men i Skandinavien är det normalt att de påbörjas i april. Honan lägger i allmänhet 3-7 ägg. Pärlugglehonan lämnar ogärna bohålet, utan kikar ofta ut om något kommer åt boträdet, varvid ingångshålet blir "kamouflerat" av hennes ansikte. Vid allvarigare störning flyger hon ut, men stannar i närheten, och återvänder till boet igen så fort faran tycks vara över.

Ungarna, som kläcks med två dagars mellanrum, stannar i boet minst tre veckor

och tas om hand av båda föräldrarna. Om födan tryter under häckningen svälter de minsta ungarna ihjäl eftersom de inte kan konkurrera med sina större kullsyskon, de äts då upp av de återstående ungarna och fungerar därför som matreserv.

Olikt andra ugglearter bildar inte pärlugglan par som håller ihop år från år, utan byter i regel partner mellan varje häcknings-säsong.

Jakt och föda

Pärlugglan brukar spana efter byten genom att sitta på en låg gren spana av marken genom att sakta röra huvudet från sida till sida lyssnande efter bytesdjurens rörelser. När ugglan lokaliserat ett ljud från ett tänkbart byte flyger den ner i ett angrepp. Pärlugglan jagar i tät skog, främst från nedhängande grenar av gran, varifrån den spanar ett par minuter i taget och slår sina byten. Både synen och hörseln är anpassade till natten.

Denna lilla uggle tar små bytesdjur, särskilt sorkar, skogsmöss, skogslämlar och andra små däggdjur, men också små fåglar och större insekter. I sällsynta fall kan den även ta ekorrar, fladdermöss och grodor. Ibland lägger den upp matförråd i ihåliga träd.

Predation

Pärlugglan är utsatt för predation av större ugglor, exempelvis berguv, slaguggla, hornuggla, samt rovfåglar som sparv- och duvhök. Under häckningen är annars mård och ekorre pärlugglans största problem. Mården därför att den memorerar och åter-kommer till gamla bytesplatser, och ekorre för att den inte bara äter ugglans ägg, utan också bygger egna risbon inne i ugglans bohålor. Av den anledningen söker sig pärlugglan helst ett nyproducerat bo varje vår.

Status och hot

Den globala populationen är mycket stor och

Sparvuggla, Blacksås oktober 2011. Foto: Lars G Lindström.

arten förekommer över ett mycket stort område varför pärlugglan kategoriseras som livskraftig. Populationen har ökat i mellersta Europa de senaste åren.

Skogsbruk och röjning av träd som anses vara av sämre värde utgör ett hot mot pärlugglans bestånd. Större tallar som tagits i bruk av spillkråka avverkas ofta och då mister pärlugglan sina naturliga bohålor. Även bortröjning av större aspar där spillkråkan gärna hackar ut sina bon minskar de naturliga boplatserna.

En del forskare tror att klimatets påverkan på sorkcyklerna är en avgörande faktor för pärlugglans minskning i vissa delar av landet.

Åtgärder för att gynna pärlugglan

Holkuppsättning gynnar pärlugglans möjlighet att häcka, dock bara tillfälligt eftersom holkar har en begränsad livslängd i

förhållande till naturhål. Allmänt sett är pärlugglan en tacksam art att sätta upp holkar för, då den gärna flyttar in i nyuppsatta sådana. Även genom att spara träd med lämpliga bohål (efter till exempel spillkråka) kan man gynna pärlugglans häckning.

SPARVUGGLA

Sparvuggla (*Glaucidium passerinum*) är den minsta uggan i mellersta och norra Europa. Den är stor som en stare. Den flyger i mjuka bågar likt en hackspett.

Utbredning och förekomst

Sparvugglan häckar i barr- eller barrblandskog i Nordeuropa och i Centraleuropas bergstrakter, dock i betydligt mindre utsträckning i tallskog. En annan ras av fågeln förekommer i östra Sibirien och i Kina.

Påfallande ofta gränsar sparvugglans revir till öppen mark som myrar, kalhyggen och

gammal jordbruksmark. Sparvugglan är likt pärlugglan starkt bunden till bohål från hackspettar för sin häckning och i första hand utnyttjas de av större hackspett och tretåig.

Den är en partiell flyttfågel som vanligtvis stannar kring sitt häckningsområde året om.

Förekomst i Sverige

Sparvugglan häckar från norra Blekinge-norra Skåne till Torne lappmark men saknas på Öland och Gotland. Med en population på omkring 20000 par i Sverige är det den vanligaste uggan i Sverige tillsammans med kattuggla och pärluggla. I Hälsingland uppgår populationen till cirka 600 par.

Ekologi

Sparvugglans häckar i gammal granskog med mycket lövinslag.

Den är ganska oskygg och mest aktiv i gryning och skymning men kan även synas dagtid. I perioden februari-april hävdar den aktivt revir inför häckningssäsongen, då man kan höra dess sång när den sitter i toppen av en gran.

Sparvugglan lever av smågnagare och småfåglar upp till traststorlek. Den hamstrar ofta föda i håligheter i träd.

HORNUGGLA

Hornuggla (*Asio otus*) häckar i Europa, Asien och Nordamerika. Till största delen är den flyttfågel. Hornugglan är en medelstor uggla som har långa örontofsar som kan resas och riktas uppåt.

Hornugglan är svårsedd dagtid då den kamouflerar sig genom att sitta på en trädgren tätt intill stammen. Den drar då ihop fjäderdräkten och kroppen vilket ger den ett mycket smalt och avlångt utseende. Under flyttningen kan den vara lättare att observera då den sträcker över land och nära kusten.

Jag kan verkligen intyga hur svår den är

Hornuggla på dagkvist, Hönö, Bohuslän mars 2012. Foto Lars G Lindström.

att upptäcka på dagkvist. I mars i år var jag på Hönö utanför Göteborg. Jag visste att två hornugglor skulle sitta på dagkvist i en gran inom ett mycket begränsat område på kyrkogården. Hur jag än spanade fick jag inte syn på fåglarna. Först när ett par ur personalen pekade ut exakt i vilken gran och var de satt upptäckte jag de två hornugglorna.

Utbredning

Hornuggla påträffas över stora delar av Palearktis, i norra Afrika, Europa och i norra Asien och långt österut som till Kina och Japan, samt i söder till nordvästra Indien. Den förekommer även över stora delar av

Jagande jorduggla, Idenor maj 2012. Foto Lars G Lindström.

Nordamerika. De populationer som häckar i nordligare regioner är flyttfåglar eller uppträder nomadiskt under dåliga sorkår. De sydligare populationerna är stannfåglar.

Förekomst i Sverige

Hornugglan är ganska vanlig i södra och mellersta Sverige, upp till ungefär 61° nordlig bredd. Större delen av den svenska stammen flyttar söderut på hösten men några övervintrar i södra Sverige, främst i Skåne.

Den häckar huvudsakligen i anslutning till odlad mark. Förekomsten varierar starkt beroende på bytestillgången. Hornugglan har uppvisat en svagt negativ trend de senaste 30 åren men populationen har varit stabil det senaste decenniet. I Sverige häckar knappt 10000 par och av dessa cirka 300 i Hälsingland.

Ekologi

Denna uggla undviker starkt ljus och tillbringar ofta dagen sovande i träd, som exempelvis tall. I skymningen flyger den ut för att söka efter föda, som framför allt består av mindre däggdjur som sork men även insekter.

Häckning

Häckningssäsongen infaller i Europa vanligtvis mellan mars till juli. Den placerar sitt rede i övergivna bon efter andra fåglar, exempelvis av kråkfåglar eller hökar och allra oftast i barrträd. Den lägger i snitt 3-5 ägg som ruvas av honan i ungefär en månad. Ungarna tas om hand av båda föräldrarna.

JORDUGGLA

Jordugglan (*Asio flammeus*) och andra arter i samma släkte, *Asio*, har så kallade öron-tofsar som sällan visas. Den reser upp sina fjädertofsar när den till exempel försvarar sitt revir. Jordugglan hittas i öppna landskap och på grässlätter.

Utbredning

Jordugglan har ett mycket stort utbredningsområde och förekommer på alla kontinenter, förutom Australien och Antarktis. Den häckar i Nordamerika, Västindien, Sydamerika, norra och centrala Eurasien och i Stilla Havet. Delar av populationen är stannfåglar är flyttfåglar, däribland de populationer av som häckar i Nordamerika och norra Eurasien.

Jorduggla, Idenor maj 2012. Foto Lars G Lindström.

Förekomst i Sverige

Jordugglan häckar på hedar, myrar, ängs- och hyggen i norra Sverige, i kust- och skogslandet så väl som i fjällens fjällbjörks- och videregion. Sydgränsen för det mer sammanhängande utbredningsområdet går genom en tänkt linje Härjedalen-Medelpad.

Arten har minskat de senaste årtiondena. Tidigare skattningar av beståndet gav 5-10000 par men enligt den senaste häckar mindre än 2000 par i Sverige.

På vintern flyttar den Skandinaviska populationen till Väst- och Sydeuropa men även till Nordafrika. Vissa individer övervintrar i syd- och mellansverige, som nordligast i höjd med Småland. Jordugglan återkommer till Sverige om våren i april-maj.

Hälsingland

I Hälsingland häckar normalår färre än 10 par.

I våras (maj, juni) observerades ovanligt många jordugglor på olika platser i vårt län. Bland annat så jagade två jordugglor under maj och halva juni vid Idenors kyrka. Troligtvis så häckade inte fåglarna för gnagar-tillgången var inte tillräckligt stor.

Kanske anledning att så många jordugglor observerades hos oss, var densamma som varför att vi hade så många lappugglor under vintern-våren, nämligen brist på föda inom det ordinarie häckningsområdet.

Ekologi

Jordugglan jagar för det mest i skymningen och på morgonen och är alltså mer dagaktiv än de andra ugglorna. Den fångar framför allt små gnagare men kan också fånga andra smådjur och fåglar och deras ungar. Jordugglan bygger sina bon på marken, och lägger 3 eller 4 ägg. År då det finns mycket sork kan den dock lägga upp till 12 ägg.

TORNUGGLA

Tornuggla (*tyto alba*) är en medelstor rätt slank uggla med långa vingar och långa ben. Det ljusa ansiktet är hjärtformat.

Utbredning

Tornugglan förekommer över stora delar av världen, på alla kontinenter utom Antarktis. Arten delas upp i ett 30-tal underarter och nominatformen *Tyto alba alba* häckar i Storbritannien, Frankrike och södra Europa

Tornugglan i Norden

Den underart som häckat/häcker i Sverige är *Tyto alba guttata*. Den skiljer sig i dräkten från *alba* genom att vara mörkare på ryggen och ha en gulorange färg på bröstet. Denna underart lever i den nordligaste delen av tornugglans utbredningsområde och man har på senare år bara konstaterat några få häckande par på Gotland och möjligen i Halland och på Öland.

Efter invandringen söderifrån under 1870-talet påträffades arten under nästa årtionde i minst 50 skånska kyrkor och i början av 1900-talet skattades antalet par till cirka 25. Under 1950- och 1960-talen häckade fortfarande minst 25-35 par i Skåne men sedan försvann den i princip som

svensk häckfågel. Däremot verkar den trivas bättre i Danmark där det finns en livskraftig population. Den var vanlig i Danmark fram till 1930-talet, då förändringen med storskaligt jordbruk och kalla vintrar gick hårt åt populationen. 1990 fanns det bara 20 häckande par. Idag ser det bättre ut för de danska tornugglorna med en population på mer än 250 häckande individer, främst på södra Jylland.

Tornugglan är rödlistad som akut hotad i Sverige. Cirka tio par uppskattas häcka, troligtvis alla på Gotland.

Biotop

Tornugglans biotop är öppna marker i kulturlandskapet. Häckningen sker främst i ladugårdar och stora logar. Eftersom tornugglan i motsats till övriga ugglor har en dålig förmåga att bygga upp fettreserver kan dödligheten vara stor under vinterhalvåret.

Föda

Den jagar genom att flyga lågt och långsamt över öppna områden och svävar över platser som döljer möjliga byten. De utnyttjar även stolpar och andra utkiksplatser för att lurpassa på byten. Den lever främst av mindre ryggradsdjur, speciellt gnagare. Studier visar att tornugglan kan äta en eller fler gnagare per natt och att ett häckande par och dess ungar äter över 1000 gnagare per år.

LAPPUGGLA

Lappuggla (*Strix nebulosa*) är en uggla som är nästan lika stor som berguven. Den har en tjock hals och proportionellt mycket stort och runt huvud och ser mycket mäktig ut i flykten som går med värdiga, långsamma vingslag.

Utbredning

Lappugglan har en relativt cirkumpolär

Jagande lappuggla i skymningen. Mellanbyn maj 2012. Foto Lars G Lindström.

utbredning. Den häckar i Nordamerika och från Skandinavien och österut genom hela norra Asien. De är stannfåglar men flyttar söderut vid brist på föda, men även vid rika sorkår då dessa gnagare återfinns längre söderut. En liten population på mindre än 100 individer häckar i bergen Sierra Nevada i Kalifornien vilket är den allra sydligaste häckningspopulationen av denna art.

Förekomst i Sverige

Lappugglan, av underarten *Strix nebulosa lapponica*, häckar i skogsmark främst i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland även regelbundet men i mindre antal i Ångermanland, Medelpad, Hälsingland, Dalarna och norra Västmanland. Under rika sorkår kan den tillfälligt observeras längre söderut. I Sverige kategoriseras den av Artdatabanken som nära hotad. Bedömt från toppåren har beståndet minskat något de senaste 30 åren. Cirka 400 par häckar i Sverige ett normalår för gnagare.

Hälsingland

I vårt län häckar cirka 10 par. Ingen fågelintresserad har väl heller kunnat undvika den enorma invasion av arten som förekom första halvåret 2012.

Ekologi

De häckar i täta barrskogar i närheten av gläntor eller annan mer öppen terräng. De bygger inte bon utan häckar ofta i andra större fåglars övergivna bon, ofta av någon rovfågel. De häckar också i träd med avbruten topp och i bohålor i träd. Honan lägger ofta fyra ägg. Den lever till största del av smågnagare.

Källor

Ottosson U, Ottvall R, Elmberg J, Green M, Gustavsson R, Haas F, Holmqvist N, Lindström Å, Nilsson L, Svensson M, Svensson S & Tjernberg M. 2012. *Fåglarna i Sverige - antal och förekomst*. SOF, Halmstad.

Wikipedia

*Sparvuggla, hökuggla (Foto: Kjell Johansson),
lappuggla, jorduggla, kattuggla och sparvuggla.
Foto Lars G Lindström.*

Vattenrall

Text och foto: Kjell Johansson

VATTENRALLEN TILLHÖR FAMILJEN SUMPHÖNS. Andra sumphöns hos oss är småfläckig sumphöna, rörhöna, sothöna och kornknarr. Vattenrall och småfläckig sumphöna brukar höras under försommarkvällar i vassar kring våtmarker och slättsjöar.

Vattenrallen är skygg och märks mest på lätet. Enligt Wikipedia brukar lätet jämföras med det snabbt bortklingande grymtandet från en missnöjd gris. Födan består av insekter, larver, små fiskar, växtdelar och frön. Längden är endast 22-28 cm vilket betyder att den är något mindre än rörhönan

men något större än en kornknarr. Kroppen är päronformad. De flesta flyttar till västra och sydvästra Europa under vintern men några stannar kvar i södra Sverige. Återvänder i slutet av april till Hälsingland till grunda vegetationsrika sjöar och våtmarker. Vattenrallen är nattsträcker.

Vuxna hanar och honor är lika tecknade med röd, lätt nedåtböjd näbb med mörkare rygg och spets, röd iris, blygrått ansikte och framparti, buk och sidor tvärbandade i svart och vitt. Ryggen är mörkbrun med svarta

streck. Benen är brunrosa och stjärten kort med vita undre stjärttäckare. Ungarna är till en början svarta men får sedan en bruntonad dräkt med diffus tvärbandning och begränsat rött på näbben.

I Sverige finns cirka 4700 par enligt *"Fåglarna i Sverige – antal och förekomst"*. Nordgränsen för häckning går genom Dalarna - Hälsingland men spelande vattenrallar finns även längs norra norrlands-kusten.

Bilderna är tagna 19 maj 2012 nära sjön Snatan som ligger cirka 8 km nordost om Vallsta. En skogsbilväg passerar mycket nära ett stort vassområde i östra delen av sjön. Här har jag förut fotograferat sävsångare, sävsparv och vadare från bilen. Brun kärrhök, havsörn och fiskgjuse syns ibland. Under september brukar unga blåhakar rasta i området. Plötsligt syntes en röd näbb i vassen intill vägen. Överraskad kröp jag ihop bakom kameran och fick många bilder när vattenrallen födosökte i dikeskanten nära bilen. Jag har hört vattenrall många gånger förut men det här är första och enda gången jag har fått se den.

Tallbit

Vissa år, med många år mellan, visar sig bebyggaren från de lappländska skogarna i södra Sverige. De kallades förr för dum-snutar på grund av att de är helt o-rädda för människan. De kalasar främst på rönnbär men även andra bär som oxelbär går bra. I år tog rönnbären hos oss slut väldigt fort och därför invaderades våra trakter inte av någon mängd fåglar. Däremot fanns många tallbitar i Uppland och Södermanland, tro-ligen med ur-

sprung österut. På bilderna ses tallbitar (hön-färgade) kalasa på rönnbär i Salem söder om Stock-holm.

Foto:
Lars G
Lind-
ström

Bålsön

29 september 2012

Så åter igen begav sig i slutet av september, ett gäng glada fågelskådare mot Bålsön och Gåshällan. Åke Selin och Gunnar Larsson var så snälla och skjutsade oss den här gången också.

Huvudsyftet med trippen var som vanligt att ringmärka fåglar. Så här på hösten är det många flyttande fåglar i omlopp och en ö som bålsön kan vara en välkommen rastplats för de som kommer över havet. Med lite tur kan en östlig art, som till exempel taigasångare, uppehålla sig på märkplatsen. När man sitter i båten på väg ut dit så har i varje fall jag, svårt att låta bli att tänka i de banorna.

Efter landstigning valde vi ut fikaplatz och begav oss sedan mot dungen där näten skulle riggas. Ansvarig för ringmärkningen

var Kenneth Karelius och vi andra hjälpte till bäst vi kunde. Tidigt hörde vi ett gäng stjärtmesar i närheten och det blev bråttom att få klart näten och börja locka på dem med mp3-spelare. Snart kom ett gäng och var nyfikna men ingen lät sig luras den gången. Under dagen fångades och ringmärktes bara en handfull fåglar bland annat kungsfågel, och rödhake.

Givetvis hade vi gott om tid att spana av havet också. Stora flockar sjöorre vilade och födosökte på havet och totalt uppskattades de till 1100 individer. Dagens höjdpunkt var nog den skärnsnäppa som visade upp sig fint på hållorna på den östra delen av udden. Även en gråhakedopping födosökte alldeles i närheten.

Vädret under dagen var riktigt bra. Det fanns viss risk för regn under dagen men det uppenbarade sig bara i form av lite småstänk. Däremot började vågorna gå höga mot slutet av dagen, så vi bestämde att vi skulle gå stigen till hamnen för att sedan därifrån åka mot Kolandet och vår färd hem igen. *Jonas Lindh*

Skärnsnäppa: Bålsön september 2012. Foto: Kjell Johansson.

Nyårsexkursionen

2013

TRADITIONSENLIGT PÅ ÅRETS FÖRSTA DAG ger sig Hudiksvalls fågelklubb ut på nyårsexkursion. Det gäller att försöka se så många arter som möjligt, och för att lyckas riktigt bra är det många faktorer som måste stämma. Snömängden, isläget i havet och vädret är helt avgörande för hur många arter man kan se under nyårsdagen. I år var väderförhållandena gynnsamma, en klar och solig nyårsdag med några plusgrader varmt. Det var alltså bra förutsättningar för att kunna se riktigt många arter.

Årets exkursion samlade 10 stycken deltagare och inleddes som vanligt nere vid Lillfjärden, där gräsand brukar vara den första arten som räknas in. Så även i år. Nästa anhalt var Forsa kyrka som är en säker lokal för strömstare. I år såg vi två stycken. Tillbaka in mot Hudiksvall igen för att besöka bostadsområdena med bra fågelbord och trädgårdar med kvarbliven frukt. I oxelträden längs Hamngatan hittades en björktrast och i en närliggande trädgård kunde bland annat gråsparv och pilfink räknas in. I Fridhem lyckades vi förutom alla de vanliga fågelbordsarterna också hitta två bofinkar och en koltrast. En sparvhök som flög förbi blev en extra bonus! Vidare

mot Sanna och den klassiska lokalen för turkduva. Vi hade knappt hunnit kliva ur bilarna innan turkduvorna visade upp sig på nära håll. I det varma vädret hade duvorna också fått vårkänslor, och spelade för fullt.

Redan vid halv elva tiden var det dags att åka ut mot havet. På glashala vägar tog vi oss först ut till Storsand och Dressviken. Många arter kunde räknas in bland annat vigg, svärta, sjöorre, ejder och havstrut. På långt håll i riktning mot Hörneudde upptäcktes också en havsörn högst upp i en talltopp. I Arnövik stannade vi till vid de vanliga fågelmatningarna. Några nya arter blev det även här, bland annat svartmes och en korp som flög förbi. Här anslöt också en journalist och en fotograf från Hudiksvalls tidning. De skulle skriva om nyårsexkursionen i tidningen, och redan dagen efter kunde vi läsa ett mycket trevligt reportage om vår exkursion i HT. Reportaget citerades också i Radio Gävleborg, och hela länets lyssnare fick äntligen svar på frågan varför man skådar fåglar mitt i vintern!

Sista lokalen att besöka denna dag var Kuggören. Efter vägen ut upptäcktes en flock halvstora fåglar som flög in i skogen. Efter en stunds spaning återupptäcktes fåglarna och vi kunde konstatera att det var ett gäng med större korsnäbb. Ute vid Kuggören var det mycket fågel som låg inne i den skyddande viken mellan ön och Kolandsbryggan. Många svanar av båda arterna, mycket storskrake, knipa och ejder. Dagens kanske ovanligaste art fanns också här, nämligen två stycken bergänder. Även här såg vi en havsörn som satt i ett träd ute på Bålsön. Från kapellet kunde alfågel och tobisgrissla läggas till på artlistan.

När exkursionen avslutades och vi summerade alla arter, blev dagens resultat 47 olika arter. Ett rätt så bra resultat, men inte något rekord. Artrekordet på 52 arter från år 2009 står sig fortfarande. *Karin Svensson.*

Härfågel fotograferad i Gävle i slutet av oktober 2012. Foto: Lars G Lindström.

